

УДК [342.725:811.161.2'272]:321.011(477)]"19"(091/092)

ПОГЛЯДИ ЛЕВА РЕБЕТА НА МОВУ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІЇ ТА ЇЇ ДЕРЖАВНОСТІ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Назар Пирій

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: nazarnazarenko89@gmail.com
ORCID ID: 0009-0009-8629-7725*

Проаналізовано погляди Лева Ребета на мову як важливий чинник формування нації та її державності, акцентовано увагу на політико-правових аспектах. Зазначено, що важливим чинником формування нації (народу), атрибутом державності є мова. Сучасна українська мова є багатовіковим надбанням українського народу. Історичний досвід багатьох прогресивних і організованих європейських держав свідчить, що становлення народу пов'язане з формуванням його мови. Усі сторони суспільного життя, процеси пізнавальної і творчої діяльності людини, кожний момент її свідомості супроводжуються мовою. Вона є найважливішим засобом спілкування між людьми. Збереження, вивчення та розвиток культури неможливі без вивчення мовного коду нації (народу), без визначення ролі мови як форми самовираження культури та засобу її формування. Саме мова визначає етнічну належність носіїв культури, є важливим чинником національного розвитку. Вона є носієм нематеріальної спадщини кожного народу, адже відображає етнокультурні, психологічні й міфологічні уявлення та переживання. Мова є важливим атрибутом і ознакою державності.

Зазначено, що в розвиток теорії нації, визначенні важливості мови як передумови і наслідку формування нації значним був внесок українського дослідника теорії і практики розбудови нації Лева Ребета, який посідає особливе місце в плеяді українських правників ХХ ст. Він є автором однієї з найбільш довершених теорій виникнення і розвитку нації. Мова на думку Л. Ребета відіграє важливе місце в формуванні нації. У своїй праці «Теорія нації» вчений наголошував, що з уваги на свої суттєві властивості (як посередниця при обміні думок та як властивий творець всієї людської думки) мова являє собою, як видається, конечно передумову для постановня і існування нації. Мова, попри релігію, найчастіше слугує критерієм національної приналежності. Для обґрунтування своїх політико-правових поглядів Л. Ребет звертається до історії, вдало зазначаючи, що засвоєння рідної мови визначає все життя людини. За допомогою мови вона не тільки порозумівається, пізнає світ тощо, а й дослівно переживає усе життя. Мова приходить до людини як явище об'явлення, як великий дарунок минулого, як багата спадщина по предках. Через неї дістає людина зв'язок з величезним запасом енергії, якою є насичена мова. З цього невичерпного джерела енергії людина користується все своє життя. За допомогою слів вона випаровує влітний у них колись зміст заново для свого вжитку і заново актуалізує психічне напруження народу. Крізь слова пробивається все внутрішнє життя одиниці і загалу, настрої, думки і прагнення. Тому відмінності поміж мовами – це не тільки різниці звуків: у кожній мові заховане минуле народу, його характер, світосприймання і змагання. Мова – це клавіатура душі народу, це ключ до її внутрішньої енергії. Тому змагання за поширення своєї мови це змагання за поширення володіння кожного народу, а денаціоналізація полягає передусім у «накиненні» іншому народові своєї мови. Рідна мова як засіб думання неповторна, і людина користується у своєму внутрішньому житті тільки однією мовою, навіть коли знає більше мов. Отож можна прищепити чужу мову в засаді тільки молоді. Мова неповторна тому, що її людина

переживає тільки один раз у житті, саме тоді, коли разом із засвоєнням її в молодості пізнає взагалі категорії думання, а разом усе багатство і красу життя. Усе людина утривалила за допомогою рідної мови, чужу мову людина при засвоєнні не переживає, і це робить мовну приналежність важливою в оцінці національної приналежності.

Наголошено, що аналіз наукової концепції Л. Ребета щодо передумови і наслідку формування нації дає підстави стверджувати, що нація як історична спільність людей відіграє важливу роль у процесі формування їх території, економічних зв'язків, мови, деяких особливостей культури. Л. Ребет дотримувався думки про цінність мови нації як найвищої форми суспільної свідомості, єдності, комунікативності та її первинності в державотворчому процесі. Л. Ребет вважав, що «українська нація – це духовна, культурна і політична спільнота, і тому повноякісна і повновартісна нація з повною скалею об'єктивних і суб'єктивних ознак, яка, не дивлячись на своє поневолення і всупереч перепонам, розгортає всю можливу життєву енергію». Політико-правові погляди Л. Ребета вже на початку формування його громадянської позиції набули національного спрямування та мали чітку орієнтацію на ідею національної єдності. Проф. Л. Ребет зазначав: «Нація – це (побіч релігії) найвищий тип спільноти і тому, що охоплює своїм впливом ціле життя людини, разом з тим це найбільш тотальне з'єднання. Він наголошував на важливості усвідомлення крайнами себе не «руським, русским, малоруським, малорусским, рутенським, подкарпаторусским, русинським», а єдиним українським народом, у якого є своя мова». Л. Ребет протягом усього життя виступав за утвердження української ідеї, поширення рідної мови, боровся за визнання та збереження української мови, її вивчення й використання у навчальних закладах, органах виконавчої влади, судових органах. Аналіз наукового доробку та громадської діяльності діяча підтверджує, що Л. Ребет, відстоюючи національні інтереси в пресі та здійсненні освітньої політики в державі, наочно ілюстрував ті загальнолюдські, демократичні ідеали, які повинні привести до консолідації українських земель, що століттями перебували у складі різних держав. Л. Ребет вважав саме модерну державу базою явища нації у Західній Європі і його твердження були надійно обґрунтовані. Окремим чинником росту нації став, на думку Л. Ребета, ріст сили громадянства поза державою як, наприклад, у розвитку особистої ініціативи поодиноких підприємців чи в гуртуванні інтелігенції та міщанства вільних міст у плані задоволення своїх потреб і захисту прав. Основоположною ідеєю соціального життя за теорією нації Л. Ребета стала ідея народного суверенітету. В одній зі своїх праць Л. Р. Ребет написав пророчі для нашої нації слова: «Український народ, будучи у Східній Європі народом з найстаршою хліборобською культурою, має дані бути також речником передових думок людства на тих просторах. Україна може і повинна стати зразком політичної культури для всього оточення і на місце тиранії, яку сторіччями на Сході репрезентувала російська – біла і червона – імперія, показати зразок модерної демократичної держави, де свобода і гідність людини не є пустим звуком». Політико-правові погляди Л. Ребета щодо генези та еволюції нації, визначення місця і роль мови як передумови і наслідку формування нації сьогодні є актуальними для сучасної України, яка бореться за свою територіальну цілісність та державний суверенітет.

Ключові слова: політико-правові погляди, нація, мова, держава, Україна.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/la.2025.80.108>

В умовах російсько-української війни простежується підвищений інтерес до вивчення і переосмислення історії української нації та її державності. В сучасних реаліях це має важливе значення, особливо для усвідомлення своєї національної ідентичності, тобто відчуття належності до української нації як конкретно-історичної форми етносоціальної спільноти українців, яка об'єднана певною самоназвою, географічним та етносоціальним походженням, єдиною мовою, територією,

історією, культурою, релігією, правом, глибинними економічними зв'язками, комплексом духовно-культурних і політичних цінностей. Окрім цього, знання історії української нації та її держави формує моральну опору, правову підставу та підсилює мотивацію для захисту національних ідеалів і територіальної цілісності та суверенітету Української Держави.

Як відомо, важливим чинником формування нації (народу), атрибутом державності є мова. Сучасна українська мова є багатовіковим надбанням українського народу. Вона створена зусиллями багатьох поколінь українців. Видатний український учений-історик, поет, громадсько-політичний і церковний діяч, міністр освіти та віросповідань УНР, митрополит Української автокефальної церкви Іван Огієнко справедливо зазначив: «Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, ступінь нашої свідомості... Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування. Мова – душа кожної національності, її святощі, її національний скарб... Звичайно, не сама по собі мова, а мова як певний орган культури, традиції. В мові – наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання!.. Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції. В такому разі мова – це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного я... І поки живе мова – житиме й народ яко національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом. От чому мова завжди має таку велику вагу в національному рухові, от чому ставлять її на перше почесне місце серед головних наших питань. Тому й вороги наші завжди так старанно пильнували, аби заборонити насамперед нашу мову, аби звести та знищити її дощенту. Бо німого, мовляв, попхаєш, куди забажаєш» [1]. Як свідчить історичний досвід багатьох прогресивних і організованих європейських держав, становлення народу пов'язане з формуванням його мови. Усі сторони суспільного життя, процеси пізнавальної і творчої діяльності людини, кожний момент її свідомості супроводжуються мовою. Вона є найважливішим засобом спілкування між людьми. Вона безпосередньо пов'язана з мисленням. Не може бути мислення без мови і мови без мислення. Вони мають глибоко суспільний характер – не лише за своєю природою, а й за своєю функцією в суспільстві. За допомогою мислення люди пізнають світ, об'єктивні закони природи й суспільства. Пізнавальна діяльність людини, її мислення можливі лише на основі мовного матеріалу, слів і речень. Кожний момент діяльності обумовлюється думкою і її носієм – мовою. Тільки завдяки їй усе здобуте попередніми поколіннями не гине марно, а слугує фундаментом для подальшого розвитку людства [2].

Історичний досвід свідчить, що збереження, вивчення та розвиток культури неможливі без вивчення мовного коду нації (народу), без визначення ролі мови як форми самовираження культури та засобу її формування. Саме мова визначає етнічну належність носіїв культури, є важливим чинником національного розвитку, носієм нематеріальної спадщини кожного народу, адже відображає етнокультурні, психологічні й міфологічні уявлення та переживання [3].

Мова є важливим атрибутом і ознакою державності. На думку професора О. Святоцького, «мова є невід'ємним державницьким атрибутом, адже мова – найважливіший маркер національної самоідентифікації». «Нація повинна боронити свою мову більше, ніж свою територію... Втратити рідну мову і перейняти чужу – це найгірший знак підданства, це – кайдани, це кайдани на душу. Втратити національну мову – це смерть, це значить, що ярмо вже в'їлося глибоко» [4]. У лінгвістичному світі актуальними залишаються ідеї В. фон Гумбольдта, Е. Бенвеніста й О. Потебні

та інших, які стверджували, що мова є передусім духовною сутністю, внутрішнім світом людини, неповторним витвором етносу. Упродовж багатьох століть українська мова зазнавала спроб асиміляції, утисків [3].

Українська мова є однією з найдавніших європейських мов. Згідно з гіпотезою відомого українського мовознавця, педагога, перекладача, доктора філологічних наук К. М. Тищенка, українська мова відображає утворення українців як етносу, що почалося у VI ст. унаслідок злиття діалектів трьох давніх українських племен – полян, деревлян та сіверян за участі груп іраномовного та тюркомовного степового населення [5]. Мовознавці А. Кримський, О. Шахматов, М. Максимович, Ю. Шевельов, П. Житецький докладно обґрунтували, що розмовною мовою Київській державі – Україні-Русі була давньоукраїнська мова. До того ж тоді використовували українську «побудову» слів, і князь Володимир ніколи не був «князем Владіміром», на хорах Софійського собору, наприклад, є напис XII ст. «соромно бути», кримінальні справи та торгові суперечки розглядали на суді, а не «на суде» та ін. Значний вплив на формування нації відіграла і відіграє духовність, культура, яка є породженням певного етносу, який її створює і який створюється нею. На вищому етапі свого розвитку, на етапі державотворення етнос формується у націю, етнічна культура стає національною; розвивається і набуває нової якості національна ідея, яка надихає процес державотворення. Саме в період Києво-Руської держави відбувався активний розвиток української нації. Тривале співіснування на певній освоєній та осілій території давніх українських племен сформувало спільну діяльність на своє утвердження, внаслідок якої створювалися матеріально-господарські, культурні, духовні і матеріальні цінності та формувалася психологічна усвідомленість потреби спільного життя [6]. У цьому випадку вагомим чинником соціальної єдності давніх українців, як і будь-якого людського колективу, була мова, з виникненням якої починає формуватися нація. Спосіб порозумітися між собою засобом мовлення найповніше формував соціально-психологічну згуртованість, довірливість, особливо на ранній стадії розвитку, і врешті – це основа людського прогресу, коли у найдосконалішій формі можна було передати будь-яку інформацію. Мова відіграла мобілізуючу роль. Цілком справедливо наголошує директор Інституту української мови НАН України, професор Павло Гриценко про те, що українська мова – це мова, яку плекав і плекає український народ, як код своєї держави. Це не просто засіб спілкування, це національний код. Мова – це спосіб передачі душі, почуттів, думок. З цього треба починати. Прикро, коли донедавна деякі політики наголошували, що питання поширення української мови на всій території держави ще не на часі чи байдуже, якою мовою розмовляти, головне, щоб нас розуміли. Складно з цим погодитися. Тому, що мова це не техніка передачі інформації, а спосіб збереження всього, що є в душі людини і кожен акт мово-використання – це акт великої творчості людини, її душі, її духовності [7].

Про роль і місце мови в історії нації (народу), суспільстві, державі існує багато різних інтерпретацій, що спричинило виникнення великої кількості політико-правових концепцій, у виокремленні яких дослідники намагаються переосмислити цей феномен, показати важливість мови в житті нації, у створенні держави, визначити її вплив на розвиток культури тощо. Серед найвідоміших українських дослідників теорії і практики розбудови нації, визначенні важливості мови як передумови і наслідку формування нації та її державності є Л. Ребет – видатний український політичний діяч, доктор права, професор Українського вільного університету, теоретик нації, редактор і публіцист, адвокат, один із лідерів ОУН.

Л. Ребет посідає особливе місце в плеяді українських правників ХХ ст. Він є автором однієї із найбільш довершених теорій виникнення і розвитку нації.

Отож Лев-Роман Михайлович Ребет народився 03 березня 1912 р. у місті Стрий у сім'ї поштового урядовця. Під час навчання у Стрийській українській гімназії він захопився пластовим рухом, у 15 років став членом Української військової організації (УВО), у 17 – вступив до Організації українських націоналістів (ОУН), а за рік – очолив її провід у Стрийському повіті. Після вбивства 15 червня 1934 р. членами ОУН міністра внутрішніх справ Польщі Броніслава Перацького Лева Ребета разом зі Степаном Бандерою, Миколою Лебедем, Ярославом Карпинцем та іншими діячами ОУН арештовує польська поліція. Однак за браком доказів Л. Ребета відпускають. Невдовзі він очолює Крайову Екзекутиву ОУН на західно-українських землях, і, фактично, відновлює її діяльність, керує розвідкою ОУН. Л. Ребета ще неодноразово заарештовувала польська поліція за політичну діяльність. Паралельно він у 1938 р. закінчив правничий факультет Львівського університету, здобувши ступінь магістра права [8].

У 1940 рр. Л. Ребет брав активну участь у національно-визвольній боротьбі в Україні. Після проголошення у Львові 30 червня 1941 р. Акту відновлення Української Держави Л. Ребет став заступником голови уряду Ярослава Стецька. Коли ж у липні 1941 р. німці арештували С. Бандеру та Я. Стецька, Л. Ребет перебрав його обов'язки, ставши одночасно представником ОУН (б) в Українській Національній Раді у Львові, яку очолили доктор Кость Левицький та Митрополит Андрей Шептицький. Проте ця діяльність була нетривалою. Німці, не добившись від Бандери та Стецька відкликання Акту відновлення Української Держави, розпочали арешти інших українських діячів. Л. Ребета затримали 14 вересня 1941 р., і він три роки перебував у нацистському концтаборі Аушвіц (Освенцім). Після звільнення переїхав до Мюнхена, де на той час перебувала більшість провідних діячів бандерівського руху. З 1945 р. у Мюнхені, Л. Ребет очолював організацію ОУНР. Упродовж 1945–1948 рр. виконував повноваження головного судді Закордонних частин ОУН. Поряд з активною політичною діяльністю Л. Ребет велику увагу приділяв науковій та публіцистичній роботі. У 1949 р. він успішно захистив докторську дисертацію на тему: «Держава і нація». З 1952 р. – доцент, а з 1954 р. – професор державного права Українського вільного університету в Мюнхені. Автор наукових праць у галузі політології, соціології, держави і права, член Наукового товариства імені Шевченка. Крім наукової діяльності, Л. Ребет приділяв значну увагу розвитку в еміграції української преси й публіцистики. Він співпрацював з такими україномовними виданнями, що виходили в Німеччині, як «Українська трибуна», «Час», «Сучасна Україна». З 1955 р. аж до смерті був головним редактором тижневика, а згодом місячника «Український самостійник», у якому публікувалися його статті з актуальних проблем українського політичного руху, релігійних та церковних питань, розповіді про ситуацію на українських землях у складі СРСР. Одночасно намагався перебудувати засади українського національного руху, відкинувши радикальні гасла на кшталт «Україна для українців». Унаслідок численних партійних конфліктів Л. Ребет разом зі своїм соратником і одноступнем Зиновієм Матлою створили нові керівні органи Закордонних частин ОУН. З огляду на наявність двох провідників прихильників цього крила ОУН назвали «двійкарями» [9]. Комуністичний тоталітарний режим СРСР відносив Л. Ребета до числа найнебезпечніших українських діячів. Про це свідчить те, що в першій половині 1950-х рр. було організовано кілька безуспішних спроб його викрасти, але врешті-решт було ухвалено рішення його знищити. Л. Ребета було

жорстоко вбито агентом КГБ Богданом Сташинським (який згодом убив Степана Бандеру) 12 жовтня 1957 р. на сходах у будинку редакції «Українського Самостійника» в Мюнхені.

Значний інтерес представляє низка ґрунтовних наукових праць Л. Ребета з теорії та історії української нації, серед яких: «Формування української нації». Мюнхен, 1951; «Теорія нації». Мюнхен, 1955; «Походження українців, росіян, білорусів у світлі сучасних радянських теорій». Б/м, 1962 (нім. мовою – 1956); «Світло і тіні ОУН». Мюнхен, 1964 та ін.

Однією з найбільш цікавих і досі маловивчених наукових праць д-ра Л. Ребета є його ґабілітаційна праця «Держава і нація», деякі розділи з якої були використані ним під час написання книги «Теорія нації». Сама ж праця залишилася ненадрукованою. У своїй ґабілітаційній праці Л. Ребет з'ясував співвідношення між державою та нацією, намагаючись довести необхідність викладу явища нації у межах науки про державу. Однак, головною темою розгляду є рівнобіжність і у великій ступені тотожність між явищами держави та нації. На думку Л. Ребета, явище нації в цілості належить до галузі соціології та соціальної психології, рівнобіжний розгляд держави і нації можливий лише тоді, коли державу необхідно розглядати не лише як явище права, а також як проблему соціологічного і психологічного порядку, бо лише тоді явище нації можна сповна і рівнобіжно з'ясувати. З іншого боку, не варто опускати з аналізу сутності нації і держави юридичні аспекти. Розв'язку методологічних труднощів Л. Ребет намагався знайти в погодженні соціологічного і юридичного становища в науці про державу та спровадженні методу до спільного знаменника [10].

Однією з найвагоміших опублікованих наукових праць Л. Ребета є «Теорія нації» (Мюнхен, 1955), у якій вчений розкрив походження терміна «нація» та його значення за «старих часів», висвітлив особливості формування поняття «нація» за середньовіччя, показав умови кристалізації поняття «нація» і «народ» за новіших часів. У різні часи і в різних країнах «націями» називали корпорації чужоземних студентів, купецькі союзи, парламентські фракції, а згодом – географічні групи; однак, бачимо, що саме тоді етнічна приналежність не була, як видно, вирішальною, а ймовіріше, стихійним, аніж політичним фактором. Кристалізація понять «нація» і «народ» відбулися у період Нового часу [11].

Професор Л. Ребет зазначав: «Нація – це (побіч релігії) найвищий тип спільноти і тому, що охоплює своїм впливом ціле життя людини, разом з тим це найбільш тотальне з'єднання. Від релігії нація відрізняється тим, що, – будучи деякою мірою разом з нею культом (традиційних вартостей), вірою (віковичність нації) і змаганням до безсмертності (безупинне чергування поколінь), – вона має головним завданням мирські справи, тоді як головний інтерес релігії спрямований на той світ. Знову ж від кровних спільнот (родини, роду, племені) нація відрізняється тим, що головними вузлами споріднення виступають психологічні і соціологічні чинники, які, довівши народ – під яким треба розуміти певну культурно-психологічну єдність, що в цілості не виступає ще як політичний підмет – до масової політичної активності, складаються на суть нації» [10].

Важливе місце у формуванні нації, на думку професора Л. Ребета, відіграє мова. У своїй праці «Теорія нації» вчений підкреслював, що «з уваги на свої суттєві властивості (як посередниця при обміні думок та як властивий творець всієї людської думки) мова являє собою, як здається, конче́ну передумову для постання і існування нації. Мова, попри релігію, найчастіше служить за критерій національної приналежності. Тому деякі теоретики, наприклад, Шмідт-Рор, вважали мову за властиву, вирішальну національну прикмету. Однак мова тільки один з елементів,

при допомозі яких можна визначити націю. Це доводять численні приклади. Данці і норвежці мають спільну літературну мову, проте вони окремі нації. Подібно англійці, ірландці і американці це окремі нації, хоч мають одну мову. По-іспанськи говорять іспанці, мексиканці, аргентинці і т. д. Португальці і бразилійці, голландці і бури – це окремі народи, хоч вживають однакової мови. З другого боку, французи не вважають вальонців чи швайцарців, що говорять французькою мовою, за французів. І навпаки, кельтські по мові бретонці зараховуються до французької нації. Швайцарці хочуть бути і вважаються за одну націю, хоч складаються з німецької, французької і ладійської мовних груп. З другого боку, значення мови виявляється, коли б уявити собі, що французи, англійці і німці говорять однією спільною мовою. Тоді всі національні різниці поміж ними не були б більші від тих, які ділять прусаків, баварців, австрійців, а всі війни, які вони вели між собою впродовж історії, не різнилися б від звичайних внутрішніх міжусобиць будь-якого народу. Мова вирішує, що такі країни, як Бельгія чи Швайцарія, не творять нації в повному значенні цього слова, а націю в чисто політичному розумінні. Коли б у сьогоднішній Франції населення далі говорило кельтською мовою, франконською і латинською – замість однієї французької нації існували б тепер аж три, а Франція була б не національною державою, тільки державою національностей. Не диво, що в час національного підйому французів в добу великої революції, вони подбали про плянову мовну асиміляцію ще не зовсім зроманізованих чи пофранцузжених провінцій за допомогою сітки шкіл. Тим чином французький народ став природною, національною одиницею». Цілковиту рачію мав Л. Ребет, наголошуючи, що «мова бо вважається дзеркалом народу і рівночасно важливим внутрішнім вузлом. Із спільної мови виростає нація, яка теж, навпаки, своєю чергою творить її» [11].

Отож Л. Ребет вивчав державотворчий досвід низки провідних європейських держав, намагався порівняти і зрозуміти внутрішню та зовнішню природу держави, її сутність, особливості менталітету нації як творця держави. Вивчення історичного досвіду становлення і розвитку європейських держав привело його до думки, що «Мова – це головне джерело внутрішнього, особистого і суспільного життя. Вона, з одного боку, мусить бути людиною все наново переживана і відтворювана. З другого боку, мова – це архів переживань і думок народу, свідок його змагань і долі. Тому мова діє на нові покоління через сторіччя. Мова бо це суспільна форма пізнання. Суть її не сказане слово і не зміст, який із цим словом асоціюється в свідомості людини. Мова за своєю природою є не тільки засобом порозуміння, але взагалі передумовою думання. На початку було слово – говорить Святе Письмо, а жида прямо уявляли собі Бога не як єство, а як слово. Бог передусім промовляв до них, і Його слово мало таємну силу. Зрештою само ім'я «Бог» було для них повне таємничої містерії» [11].

Для обґрунтування своїх політико-правових поглядів Л. Ребет звертається до історії, вдало наголошуючи, що «Засвоєння рідної мови визначає все життя людини. За допомогою мови людина не тільки порозумівається, пізнає світ і т. д., але й дослівно переживає усе життя. Мова приходить до людини як явище об'явлення, як великий дарунок минулого, як багата спадщина по предках. Через мову дістає людина зв'язок з величезним запасом енергії, якою є насичена мова. З цього невичерпного джерела енергії людина користується все своє життя. При допомозі слів вона випаровує влитий в них колись зміст все наново для свого вжитку і все наново актуалізує психічне напруження народу. Крізь слова пробивається все внутрішнє життя одиниці і загалу, настрої, думки і прагнення. Тому різниці поміж мовами – це не тільки різниці звуків: в кожній мові заховане минуле народу, його

характер, світосприймання і змагання. Мова – це клявіатура душі народу, це ключ до її внутрішньої енергії. Тому змагання за поширення своєї мови це змагання за поширення володінь кожного народу, а денаціоналізація полягає передусім у накинненні другому народові своєї мови. Рідна мова як інструмент думання неповторна, і людина користується в своєму внутрішньому житті тільки однією мовою, навіть коли знає більше мов. Тому можна прищепити чужу мову в засаді тільки молоді. Мова неповторна тому, що її людина переживає тільки один раз в житті, саме тоді, коли разом із засвоєнням її в молодості пізнає взагалі категорії думання, а разом з тим все багатство і красу життя. Все людина утривалила при допомозі рідної мови, чужу мову людина при засвоєнні не переживає, і це робить мовну приналежність дуже важливою в оцінці національної приналежності» [11].

Цілковиту рачію мав Л. Ребет, наголошуючи, що «В історії народів мова відіграла першорядну ролі. Тільки вона не прийшла ніде як готова річ. Як вже було сказано, мова не стільки творить націю, скільки росте і розвивається, а часом таки прямо кується разом із нею» [11].

Звертаючись до історії європейських народів та їхніх держав, а також враховуючи боротьбу українського народу за свою державу Л. Ребет вдало переконує, що «чим сягати в дальше минуле, тим зустрічаємо більше різних діалектів і мов. Одна національна літературна мова виробляється і розповсюджується здебільша в процесі політичного дозрівання народів в національних монархіях, в межах і шляхом державно-адміністративних зв'язків. Так німецька літературна мова, що остаточно виробилася і загально прийнялася за допомогою біблії Лютера, своїм походженням сягає до канцелярської мови цісарської канцелярії в Празі. Мову цю прийняли німецькі держави і її розповсюдили за допомогою адміністрації, суду, війська, школи» [16]. Виходячи з цього Л. Ребет має цілковиту рачію, що за таких умов «державна стає суцільною, коли вона являє собою організацію спільноти, тобто коли вона одноплемінна або одонаціональна, або коли різні етнічні її елементи пов'язані певними спільними ідеями (як у Швейцарії) так, що вони сильніші від усяких внутрішніх різниць» [11].

Отже Л. Ребе у своїй праці намагається переконати, що «державна бо суттєво це організація спільноти, і її завдання скріпляти спільноту в середині і обороняти назовні. Державна, що не являє собою організації спільноти якогось племені чи народу, це похідне явище, і така державна крайній тип, який постільки не відхиляється від правила, поскільки і в багатонаціональній державі по суті лише один народ панівний. Природне тяготіння народу до власної держави це, з другого боку, один з важливіших проявів його життя. Бездержавна нація зберігає характер нації, коли попри окрему культуру, територію і т. д. вона являє ще змагання здобути втрачену самостійність». Мові відводиться одне з найважливіших місць в історії розвитку нації та її державності.

Так, Л. Ребет намагався піднести національний дух насамперед провідників нації, які несуть відповідальність за долю нації. Він справедливо зазначає, що «нація, будучи в стані бездержавності, намагається надробити недостачі державної організації громадською організованістю. Національна енергія спрямовується тоді в бік різного роду громадських установ, які певною мірою виконують ролі намістки державних інституцій. За допомогою цих приватних, загальнонаціональних установ певні ділянки національного життя можуть мати навіть досить успішні рамки діяльності. Так деякі недержавні нації мали в демократичних відносинах багатонаціональних держав можливість організувати заходом свого громадянства приватні школи, наукові установи, спортивні чи економічні організації. Особливе значення

мають в цьому плані масові організації з багатьма філіями, керованими з одного центру. Ці організації стають, з одного боку, школою для громадського вироблення загалу, з другого боку – за їх допомогою визначається національна репрезентація. У відповідний час представники цих організацій виступають як національна репрезентація. На таких основах була, між іншим, складена наша Центральна Рада у Києві. Приватно-громадський характер такої центральної політичної установи не заважає вважати її дійсно уповноваженим речником нації, оскільки вона має загальне визнання і активну підтримку загалу. Подібним способом постають всі революційні влади, і він властиво є ще найменш революційним способом організації нової влади» [11].

У підсумку Л. Ребет зазначав, що «національна спільнота всіма засобами прагне до організованості. Коли вона не організована державно, велика частина енергії зайнята громадськими справами в громадських організаціях. Цей рід організованості з konieczності виступає іноді як намістка державної організованості. Очевидно, не всяка держава являє собою організацію спільноти. Державний апарат занадто зв'язаний із зовнішніми засобами володіння, занадто часто користується примусом і занадто вона просякнута раціоналізмом, щоб вважати державу в кожному випадку зовнішньою формою нації. Але там, де громадяни вважають державу виявом своїх переконань і ідеалів, де вона вважається долею, від якої залежить їхнє майбутнє, там держава являє собою найяскравіший виразник нації» [11].

У праці «Теорія нації» Л. Ребет переконливо довів, що «мова, коли вона рідна, не дається думати без етнічного підмету, що її виростив і, як свій суттєвий виловник, зберігає. Кожний народ замкнув свій світ переживань і думок в своїй системі мовних символів, що являють собою ключі до його єства. Тільки в наслідок історичної катастрофи деякі народи втратили свою питому мову, як інші державу, віру і т. п. Але і в таких випадках часто засвоєна чужа мова набирала в лоні нового народу окремих прикмет. Романські – французька і еспанська – мови відрізняються від латинської праоснови значно більше, ніж італійська, яка зрештою й оформилася безпосередньо на латинському ґрунті. Хто заперечить, що перейнята жидами така чи інша чужа мова набирала в їхньому оточенні окремих прикмет? Жидівський темперамент наситив і середньовічну німецьку мову і еспанський діалект прогнаних з Еспанії жидів. Мова це один з головніших показників національності, який, попри віру, найбільше зв'язаний із сферою масових психологічних станів, із сферою соціальної психології, звідки зрештою виводиться тотально і все явище нації» [11].

Отож аналіз поглядів Л. Ребета на мову як важливий чинник формування нації та її державності дає підстави стверджувати, що нація як історична спільність людей відіграє важливу роль у процесі формування державності, її території, економічних зв'язків, мови, культури. Л. Ребет дотримувався думки про цінність мови нації як найвищої форми суспільної свідомості, єдності, комунікативності та її первинності в державотворчому процесі. Він цілком слушно зазначив, що «українська нація – це духовна, культурна і політична спільнота, і тому повноякісна і повновартісна нація з повною скалею об'єктивних і суб'єктивних ознак, яка, не дивлячись на своє поневолення і всупереч перепонам, розгортає всю можливу життєву енергію». Політико-правові погляди Л. Ребета вже на початку формування його громадянської позиції набули національного спрямування та мали чітку орієнтацію на ідею національної єдності. Актуальними є слова проф. Л. Ребета, який зазначав: «Нація – це (побіч релігії) найвищий тип спільноти і тому, що охоплює своїм впливом ціле життя людини, разом з тим це найбільш тотальне з'єднання. Він наголошував на важливості усвідомлення країнами себе не «руським, русским, малоруським, малорусским, рутенським, подкарпаторусским, русинським», а єдиним українським

народом, у якого є своя мова». Л. Ребет протягом усього життя виступав за утвердження української ідеї, поширення рідної мови, боровся за визнання та збереження української мови, її вивчення й використання в навчальних закладах, органах виконавчої влади, судових органах. Аналіз наукового доробку та громадської діяльності діяча підтверджує, що Л. Ребет, відстоюючи національні інтереси в пресі та здійсненні освітньої політики в державі, наочно ілюстрував ті загальнолюдські, демократичні ідеали, які повинні привести до консолідації українських земель, що століттями перебували у складі різних держав. Л. Ребет вважав саме модерну державу базою явища нації у Західній Європі і його твердження були надійно обґрунтовані. На думку Л. Ребета, окремим чинником росту нації став ріст сили громадянства поза державою як, наприклад, у розвитку особистої ініціативи поодиноких підприємців чи в гуртуванні інтелігенції та міщанства вільних міст у плані задоволення своїх потреб і захисту прав. Основовположною ідеєю соціального життя за теорією нації Лева Ребета стала ідея народного суверенітету. В одній із своїх праць Л. Р. Ребет написав пророчі для нашої нації слова: «Український народ, будучи у Східній Європі народом з найстаршою хліборобською культурою, має дані бути також речником передових думок людства на тих просторах. Україна може і повинна стати зразком політичної культури для всього оточення і на місце тиранії, яку сторіччями на Сході репрезентувала російська – біла і червона – імперія, показати зразок модерної демократичної держави, де свобода і гідність людини не є пустим звуком». Політико-правові погляди Л. Ребета щодо генези та еволюції нації та її державності, визначення місця і роль мови як важливого чинника формування нації сьогодні є актуальними для сучасної України, яка бореться за свою територіальну цілісність та державний суверенітет.

Список використаних джерел

1. Іван Огієнко: Мова – це форма нашого організовування. URL: <https://uain.press/blogs/ivan-ogiyenko-mova-tse-forma-nashogo-organizovuvannya-1150959>.
2. Роль мови в суспільному житті // <https://pogrebyshe.cpmsd.org.ua/news/1656922211/>.
3. Чому мова є носієм нематеріальної культурної спадщини? URL: <https://authenticukraine.com.ua/blog/comu-mova-e-nosiem-nematerialnoi-kulturnoi-spadshini>.
4. Святоцький О. Українська державність: поняття, основні ознаки, символи, атрибути, витоки та етапи становлення. URL: <http://www.golos.com.ua/article/314085>.
5. Тищенко К. М. Правда про походження української мови. *Український тиждень*. 2012. № 39 (256).
6. Бойко І. Генеза та сутність української національної ідеї. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2024. № 78. С. 23–29.
7. «Українська мова злить Росію. Кремль знає, що мова є ідеологічним інструментом» – мовознавець Павло Гриценко. // <https://www.radiosvoboda.org/a/mova-viyna-zaborona-vbyvstvo/32115335.html>.
8. 1912 – народився Лев Ребет, один із лідерів ОУН. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/berezen/3/1912-narodyvsya-lev-rebet-odyn-iz-lideriv-oun>.
9. Патриляк І. Ребет Лев. *Політична енциклопедія* / редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 629.
10. Професор Лев Роман Ребет – науковець і теоретик нації. // <https://ukrpohliad.org/analytics/-profesor-lev-roman-rebet-naukovets-i-teorety-k-natsiyi.html>.
11. Ребета Л. Теорія нації. Мюнхен : В-во «Сучасна Україна», 1955. 199 с. // <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21126/file.pdf>.

References

1. Ivan Ohienko: *Mova – tse forma nashoho orhanizovuvannia*. Retrieved from <https://uain.-press/blogs/ivan-ogiyenko-mova-tse-forma-nashogo-organizovuvannya-1150959>.
2. *Rol' movy v suspil'nomu zhytti*. // <https://pogrebyshe.cpmssd.org.ua/news/165692211/>.
3. *Chomu mova ie nosiem nematerial'noi kul'turnoi spadschyny?* Retrieved from // <https://authenticukraine.com.ua/blog/comu-mova-e-nosiem-nematerialnoi-kulturnoi-spadsini>.
4. Sviatots'kyj, O. *Ukrains'ka derzhavnist': poniattia, osnovni oznaky, symvoly, atrybuty, vytoky ta etapy stanovlennia*. Retrieved from // <http://www.golos.com.ua/article/314085>.
5. Tyschenko, K. M. (2012). *Pravda pro pokhodzhennia ukrains'koi movy. Ukrains'kyj tyzhden'*, 39 (256).
6. Bojko, I. (2024). *Heneza ta sutnist' ukrains'koi natsional'noi idei. Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriia iurydychna*, 78, 23–29.
7. «Ukrains'ka mova zlyt' Rosiiu. Kreml' znaie, scho mova ie ideolohichnym instrumentom» – *movoznavets' Pavlo Hrytsenko*. // <https://www.radiosvoboda.org/a/mova-viyna-zaborona-vbyvstvo/-32115335.html>.
8. *1912 – narodyvsia Lev Rebet, odyz iz lideriv OUN*. Retrieved from // <https://uinp.gov.-ua/istorychnyy-kalendar/berezen/3/1912-narodyvsia-lev-rebet-odyn-iz-lideriv-oun>.
9. Patryliak, I. (2011). *Rebet Lev. Politychna entsyklopediia / redkol. : Yu. Levenets' (holova), Yu. Shapoval (zast. holovy) ta in. Kyiv : Parlaments'ke vydavny–tstvo*, 629.
10. *Profesor Lev Roman Rebet – naukovets' i teoretyk natsii*. // <https://ukrpohliad.org/analytics/-profesor-lev-roman-rebet-naukovets-i-teoretyk-natsii.html>.
11. Rebeta, L. (1955). *Teoriia natsii*. Miunkhen : V-vo «Suchasna Ukraina», 14–24, 70–199. // <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21126/file.pdf>.

LEV REBET'S VIEWS ON LANGUAGE AS AN IMPORTANT FACTOR IN THE FORMATION OF A NATION AND ITS STATEHOOD: POLITICAL AND LEGAL ASPECTS

Nazar Pyriy

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: nazarnazarenko89@gmail.com
ORCID ID: 0009-0009-8629-7725*

The article analyzes Lev Rebet's views on language as an important factor in the formation of a nation and its statehood, focusing on political and legal aspects. The modern Ukrainian language is a centuries-old heritage of the Ukrainian people. The historical experience of many progressive and organized European states shows that the formation of a people is closely related to the formation of its language. All aspects of social life, the processes of cognitive and creative activity of a person, every moment of his consciousness are accompanied by language. Language is the most important means of communication between people. The preservation, study and development of culture are impossible without studying the language code of the nation (people), without determining the role of language as a form of self-expression of culture and a means of its formation. It is language that determines the ethnicity of the bearers of culture, is an important factor in national development. It is the bearer of the intangible heritage of each people, because it reflects ethnocultural, psychological and mythological ideas and experiences. Language is an important attribute and sign of statehood. It is noted that the contribution of the Ukrainian researcher of the theory and practice of nation-building Lev Rebet, who occupies a special place in the galaxy of Ukrainian lawyers of the 20th century, was significant in the

development of the theory of the nation, in determining the importance of language as a prerequisite and consequence of the formation of the nation. He is the author of one of the most complete theories of the origin and development of the nation. According to L. Rebet language plays an important role in the formation of a nation. In his work "Theory of the Nation", the scholar emphasized that, given its essential properties (as a mediator in the exchange of ideas and as the inherent creator of all human thought), language seems to be an essential prerequisite for the emergence and existence of a nation. Language, despite religion, most often serves as a criterion of national belonging. To substantiate his political and legal views, L. Rebet turns to history, successfully emphasizing that the acquisition of one's native language determines a person's entire life. With the help of language, a person not only communicates with others, learns about the world, etc., but also literally experiences his entire life. Language comes to a person as a phenomenon of revelation, as a great gift from the past, as a rich heritage from ancestors. Through language, a person gains a connection with a huge reserve of energy, which is saturated with language. A person uses this inexhaustible source of energy throughout their life. With the help of words, it evaporates the meaning once poured into them all over again for its own use and all over again actualizes the psychic tension of the people. The entire inner life of the individual and the community, moods, thoughts and aspirations, breaks through words. Therefore, the differences between languages are not only differences in sounds: in each language the past of the people, its character, worldview and competition are hidden. Language is the keyboard of the soul of the people, it is the key to its inner energy. Therefore, the competition for the spread of one's language is the competition for the spread of the possessions of each people, and denationalization consists primarily in imposing one's language on another people. The native language as an instrument of thinking is unique, and a person uses only one language in his inner life, even if he knows more languages. Therefore, it is possible to instill a foreign language primarily only in the youth. Language is unique because a person experiences it only once in a lifetime, precisely when, together with its assimilation in youth, he learns the categories of thinking in general, and at the same time all the richness and beauty of life. A person has endured everything with the help of his native language, a person does not experience a foreign language when assimilating, and this makes linguistic affiliation very important in assessing national affiliation.

It is emphasized that the analysis of L. Rebet's scientific concept of the prerequisites and consequences of the formation of a nation gives grounds to assert that a nation as a historical community of people plays an important role in the process of forming their territory, economic ties, language, and some features of culture. L. Rebet adhered to the idea of the value of the language of the nation as the highest form of social consciousness, unity, communicativeness and its primacy in the state-building process. L. Rebet believed that "the Ukrainian nation is a spiritual, cultural and political community, and therefore a full-powered and full-fledged nation with a full range of objective and subjective characteristics, which, despite its enslavement and despite obstacles, deploys all possible vital energy". L. Rebet's political and legal views already at the beginning of the formation of his civic position acquired a national orientation and had a clear orientation towards the idea of national unity. Prof. L. Rebet noted: "A nation is (along with religion) the highest type of community and because it encompasses the entire life of a person with its influence, at the same time it is the most total union. He emphasized the importance of the countrymen's awareness of themselves not as "Rusinian, Russian, Little Rusinian, Little Russian, Ruthenian, Subcarpatho-Russian, Rusyn, but the only Ukrainian people who have their own language". Throughout his life, L. Rebet advocated for the establishment of the Ukrainian idea, the spread of the native language, fought for the recognition and preservation of the Ukrainian language, its study and use in educational institutions, executive authorities, and judicial bodies. An analysis of the scholarly work and public activities of the figure confirms that

L. Rebet, defending national interests in the press and implementing educational policy in the state, clearly illustrated those universal, democratic ideals that should lead to the consolidation of Ukrainian lands that for centuries were part of different states. Lev Rebet considered the modern state to be the basis of the phenomenon of the nation in Western Europe, and his statements were reliably substantiated. A separate factor in the growth of the nation, according to Lev Rebet, was the growth of the power of citizenship outside the state, for example, in the development of personal initiative of individual entrepreneurs or in the unification of the intelligentsia and the bourgeoisie of free cities in terms of satisfying their needs and protecting their rights. The fundamental idea of social life according to Lev Rebet's theory of the nation was the idea of popular sovereignty. In one of his works, Lev Roman Rebet wrote prophetic words for our nation: "The Ukrainian people, being in Eastern Europe the people with the oldest agricultural culture, have the ability to also be a spokesman for the advanced thoughts of humanity in those spaces. Ukraine can and should become a model of political culture for the entire environment and, in place of the tyranny that the russian – white and red – empire represented in the East for centuries, show an example of a modern democratic state, where freedom and human dignity are not an empty phrase." Lev Rebet's political and legal views on the genesis and evolution of the nation, the definition of the place and role of language as a prerequisite and consequence of the formation of the nation are relevant today for modern Ukraine, which is fighting for its territorial integrity and state sovereignty.

Keywords: political and legal views, nation, language, state, Ukraine.

*Стаття: надійшла до редакції 13.04.2025
прийнята до друку 22.05.2025*